

Пасько Катерина Миколаївна
кандидат філософських наук, доцент
доцент кафедри психології
Сумський державний педагогічний
університет імені А.С.Макаренка

ПСИХОЛОГІЧНІ ФАКТОРИ РОЗВИТКУ ОРГАНІЗАЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ ЗАКЛАДІВ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

У статті здійснено теоретичне обґрунтування психологічних факторів розвитку організаційної культури закладів позашкільної освіти. Визначено психологічні особливості закладів позашкільної освіти як освітніх організацій. Розглянуто психологічні фактори та умови розвитку організаційної культури закладів позашкільної освіти.

Ключові слова: *заклади позашкільної освіти, організаційна культура, типи організаційної культури, психологічні фактори.*

В статье осуществлено теоретическое обоснование психологических факторов развития организационной культуры учреждений внешкольного образования. Определены психологические особенности учреждений внешкольного образования как образовательных организаций. Рассмотрены психологические факторы и условия развития организационной культуры учреждений внешкольного образования.

Ключевые слова: *учреждения внешкольного образования, организационная культура, типы организационной культуры, психологические факторы.*

In the article the author theoretically substantiates the psychological factors in the development of organizational culture of out-of-school education institutions. The psychological features of out-of-school education institutions as educational organizations are determined. There is considered the psychological factors and conditions of development of organizational culture of out - of - school education institutions.

Key words: *out-of-school education institutions, organizational culture, types of organizational culture, psychological factors.*

В освітній системі сьогоденної України чітко виокремлюється тенденція оновлення системи позашкільного виховання, проте сама її структура і суть змін потребують досить глибокої та вдумливої уваги з боку фахівців науковців та освітян-практиків.

За останні роки досить помітно зросли вимоги до змісту і особливостей виховної діяльності позашкільних закладів, їх ролі у ланці безперервної освіти і

виховання учнівської молоді як центрів прогнозування позашкільної виховної роботи з дітьми та підлітками в цілому.

Психологічні аспекти діяльності закладів позашкільної освіти не достатньо висвітлено в роботах вітчизняних та зарубіжних науковців, результати наукових пошуків відображені в окремих роботах, які стосуються таких психологічних особливостей діяльності та розвитку вихованців і педагогічних працівників, як: формування психологічної культури підлітків (А. Москальова), становлення мотивації педагогічних працівників (В. Войчук), підготовка педагогічних працівників до толерантної взаємодії (О. Дрозд), організації діяльності психологічної служби в закладі позашкільної освіти (В. Панок) та інших.

Щодо дослідження організаційної культури, то в роботах зарубіжних і вітчизняних авторів, які виконані у сфері менеджменту та психології, розкрито зміст організаційної культури, її структура та функції (А. Агеев, Т. Білорус, Л. Джуелл, Л. Карамушка, L. Constantine, T. Deal, M. Elvesson, S. Glaser, S. Harris, E. Schein та ін.), визначено типи організаційної культури (Ю. Лукомська, Г. Марасанов, Н. Самоукіна, О. Тихомирова, Ч. Хенді, D. Bollinger, K. Cameron, T. Deal, S. Harris, G. Hofstede, E. Schein, W. Ouchi, M. Webber та ін.), вивчено окремі психологічні аспекти організаційної культури на матеріалі діяльності вітчизняних організацій у промисловості (Л. Карамушка, І. Сняданко та ін.), бізнесі (М. Станіславська та ін.), системі державної служби (О. Король, К. Охотницька та ін.), правоохоронних органах (Н. Баранюк), закладах загальної середньої (І. Заїка, Л. Карамушка, О. Креденцер, Ж. Серкіс, К. Терещенко, А. Шевченко та ін.), вищої (О. Бондарчук, Н. Завацька, О. Іщук, О. Мітїчкіна, Л. Спіцина та ін.) та професійно-технічної (В. Болгаріна, Т. Поліщук та ін.) освіти. Що стосується психологічних досліджень організаційної культури в закладах позашкільної освіти, то інформація про них практично відсутня, зокрема, раніше не досліджувалися психологічні чинники розвитку організаційної культури закладів позашкільної освіти.

Організаційна культура, як зазначено в короткому енциклопедичному довіднику з соціології під редакцією В. Воловича, – це специфічне поєднання цінностей, відносин, норм, звичок, традицій, форм поведінки і ритуалів, які існують в організації [3]. Поняття «організаційна культура» має яскравий міждисциплінарний характер і досить широкий змісту.

Загалом, у межах теорії менеджменту, організаційна культура розглядається як потужний стратегічний інструмент, що дає змогу орієнтувати всі підрозділи організації й окремих осіб на спільні цілі, мобілізувати ініціативу співробітників, формувати відданість організації, покращувати процес комунікації, поведінки тощо. Однак між науковцями і досі продовжується дискусія щодо єдиного розуміння, тлумачення поняття «організаційна культура».

Як зазначає А. Шевченко, щодо структури організаційної культури, то різні автори в різноманітних комбінаціях відносять до неї найчастіше організаційну філософію, організаційні цінності, норми й переконання, стилі поведінки, звички, традиції, ритуали, психологічний клімат, стиль керівництва, комунікаційну систему, особливості регуляції конфліктів, міжособистісних відносин, мотивацію, критерії успішної діяльності, розвиток і самореалізацію співробітників [5].

Специфічною ознакою організаційної культури закладів позашкільної освіти, котра вирізняє їх від інших освітніх організацій, є варіативність змісту освіти, котра обумовлена різноманітністю навчальних програм гуртків, секцій тощо, створюючи можливості для розвитку у вихованців практичних навичок у різних галузях (наука, техніка, культура, мистецтво, туризм, краєзнавство, використання сучасних інформаційних технологій та ін.). Важливе значення для розуміння специфіки організаційної культури закладів позашкільної освіти є творчий характер діяльності такої освітньої організації, який обумовлений місією закладу надавати учнівській молоді широкі можливості для розвитку творчого потенціалу, вільного самовизначення та самостійності кожного вихованця, а керівникам гуртків, секцій тощо (педагогічним працівникам

закладу) – можливість творчо підходити до моделювання занять, активно впроваджуючи різноманітні можливості формування творчої активності вихованців. Наступною ключовою особливістю організаційної культури закладів позашкільної освіти є добровільність позашкільної освіти, здобуття якої не є обов'язковим, а залежить лише виключно від бажання самої дитини навчатися в закладі позашкільної освіти чи ні, оскільки освітній процес у позашкільлі відбувається у вільний час від навчання в закладах загальної середньої освіти.

Спираючись на дослідження Л. Карамушки, класифікація функцій організаційної культури закладів позашкільної освіти може бути представлена наступним чином:

1) освітньо-культурні функції – спрямовані на особистісний розвиток людини, задоволення її освітніх, культурно-мистецьких, духовних, морально-етичних потреб й інтересів та фізичного розвитку;

2) соціально-економічні функції – зорієнтовані на забезпечення рівного доступу до якісної позашкільної освіти різновікової категорії дітей та учнівської молоді, зокрема осіб з особливими освітніми потребами; створення необхідних матеріально-технічних і безпечних умов для врахування закладом освіти вимог суспільства, навчання та виховання конкурентоздатних вихованців;

3) соціально-психологічні функції – сприяють формуванню організаційної ідентичності, згуртованості учасників освітнього процесу, їх адаптації до освітньої та педагогічної діяльності, професійному й особистісному розвитку на основі вільного вибору змісту, форм, технологій часу [1; 2].

Організаційна культура закладів позашкільної освіти, як й інших освітніх організацій, за своїм змістом може бути різного виду, що, у свою чергу, може по-різному відображатися на ефективності діяльності освітньої організації, її здатності адаптуватися до змін, створювати конкурентоздатну продукцію, а також на ступені задоволеності працівників роботою, можливостях їхнього

професійного розвитку та здійснення професійної кар'єри та ін. У своєму теоретичному дослідженні ми спираємося на типологію Л.Карамушки та А. Шевченко, які на основі аналізу робіт зарубіжних і вітчизняних авторів запропонували два основні типи організаційної культури закладів загальної середньої освіти: «прогресивні» та «консервативні» [1; 5]. До «прогресивних» типів організаційної культури, які орієнтовані на вирішення інноваційних завдань сучасних закладів загальної середньої освіти, науковці відносять культуру «завдання» і культуру «особистості» (за типологією Ч. Хенді) та «кланову» культуру й «адхократичну» культуру (за типологією К. Камерона, Р. Куїна). До «консервативних» типів організаційної культури, які орієнтовані на вирішення більш традиційних завдань, – культуру «ролі» та культуру «влади» (за типологією Ч. Хенді) та «ієрархічну» і «ринкову» культури (за типологією К. Камерона, Р. Куїна) [1; 5]. Типологія організаційної культури Р. Харрисона [4] включає в себе основні орієнтації організації (на владу, на людину, на задачу, на ролі) і дає змогу досить повно дослідити організаційну культуру.

Зазначені типи культур закладів позашкільної освіти можуть бути підрозділені на «прогресивні» (культура «завдань» і культура «особистості»), які сприяють інноваційному розвитку цих закладів, та «консервативні» (культура «влади» й культура «ролі»), які орієнтовані на традиційні підходи в діяльності освітніх організацій. Також підкреслимо, що, згідно з підходом Р. Харрисона [4], зазначені типи організаційної культури закладів позашкільної освіти можуть вивчатися у двох основних формах: «реальній» (стосується наявного стану культури) та «ідеальній» (відображає «бажаний» стан культури). «Реальний» тип організаційної культури закладів позашкільної освіти формується протягом тривалого часу і характеризується набутими цінностями, традиціями, правилами та нормами поведінки колективу організації. Водночас, «ідеальний» («бажаний») тип організаційної культури визначається працівниками організації на основі вдосконалення набутих цінностей, традицій, правил і норм поведінки (організаційна культура яку потрібно ще розвивати).

«Ідеальний» (бажаний) тип організаційної культури визначається працівниками організації на основі вдосконалення набутих цінностей, традицій, правил і норм поведінки.

Сучасні дослідження в галузі організаційної та економічної психології засвідчують, що ступінь розбіжностей між ними свідчить про сприятливий або несприятливий характер організаційної культури і за необхідності дає можливість визначити напрями подальшого розвитку організаційної культури. Проте, необхідно зауважити, що більшість досліджень, які стосуються типології організаційної культури, не мають на меті виявити єдину, найкращу модель організаційної культури. Акцент робиться на тому, що чинна в організації культура повинна відповідати меті, завданням і специфіці діяльності організації, а також потребам й інтересам її персоналу.

Баранова В. А. пропонує модель психологічних чинників й умов розвитку організаційної культури закладів позашкільної освіти, котра включає такі компоненти: 1) типи організаційної культури закладів позашкільної освіти; 2) психологічні чинники розвитку організаційної культури закладів позашкільної як освітніх організацій; 3) етапи розвитку організаційної культури закладів позашкільної освіти та умови підготовки педагогічних працівників до її розвитку.

Спираючись на дослідження ряду науковців, серед психологічних факторів, які впливають на рівень розвитку організаційної культури освітніх закладів, зокрема і позашкільних, сьогодні виділяють: а) фактори макрорівня (зумовлені особливостями розвитку суспільства, держави й освітньої галузі); б) фактори мезорівня (зумовлені особливостями розвитку закладів позашкільної освіти як освітніх організацій); в) фактори макрорівня (зумовлені особливостями діяльності та поведінки персоналу закладів позашкільної освіти).

Отже, у цілому можна зробити висновок про те, що організаційна культура закладів позашкільної освіти є складним феноменом, який має вагоме

значення для їх ефективної діяльності та потребує подальших наукових досліджень.

Література

1. Баранова В. А. Психологічні чинники розвитку організаційної культури закладів позашкільної освіти : дис. ... канд. психол. наук: 19.00.10 / Ін-т психології імені Г.С. Костюка НАПН України. Київ, 2020. 320 с.
2. Психологічні детермінанти розвитку організаційної культури : монографія / Л.М.Карамушка, О. С. Ковальчук, О. В.Креденцер, В. І. Лагодзінська, К.В.Терещенко та ін. ; за ред. Л. М. Карамушки. Київ: Педагогічна думка, 2015. 288 с.
3. Соціологія: короткий енциклопедичний словник / за заг.ред. В. І. Воловича. Київ, 1998. С. 479-480.
4. Харрисон Р. Исследование различных типов организационной культуры Культура организации: учебное пособие. Красноярск : Красноярский коммерческий ин-т, 1996. 164 с.
5. Шевченко А. М. Психологічні особливості розвитку організаційної культури загальноосвітніх навчальних закладів: дис. ... канд. психол. наук: 19.00.10 / Ін-т психології імені Г.С. Костюка НАПН України. Київ, 2014. 305 с